

Hebreis
m. no[n]am
dum.

Augustinus in Psalmum 88 & 99. & tractatu in Ioan-
nem 9. & sermone 18. & 49. de verbis Domini. &
Hierony. Theophylact. Beda. & Euthym. hoc loco
omnes tres sensus videtur Christus colligere vo-
luisse; primum, quia significat se à Iudeis reproba-
tum maiorem in honore apud gentes futurum esse;
secundum, quia significat fore, ut Iudei ad eum im-
pingant; & confringantur; ut statim declarat, qui ce-
cidet super Lapidem istam, confringetur.] Illud hoc loco manifestum est Christum duplēcē
penam, alteram minorem, alteram maiorem, si-
gnificare voluisse; quemadmodum, qui super mag-
num lapidem cadit, id est quidem se, & membra
iæpe confringit; sed multo minus, quam si lapis fu-
per eum de superiori loco caderet; cum enim pri-
mus comminueret. Illud dubium, quid sit super lapi-
dem caderet, quid lapidem caderet super aliquem. Cada-
mentum interpres caderet super lapidem esse, ham-
dicat Christum tyrannorum more, quia superiores
feminini genus pro neutrō poni solet, quod sape
& Septuaginta, & Latinus interpres imitantur: vt
Psalm. 26. 4. Vnam peti a Domino, hanc requiram, id
est vrum. A Domino autem factum esse dicitur,
quia a solo Domino non humano conflito factum
est, vt non credentibus Iudeis cedereret gentes, &
vt abscessis ramis oleastris furculi in bono colu-
trū cū infererentur, vt copiose & subtiliter in epistola ad
Romanos capitulo vnde dicimus disputat Diuinus Pa-
ulus.

C [Est mirabile in oculis nostris.] Hic etiam est Hebrei-
nus esse mirabile in oculis, id est mirabile vi-
deri; merito autem Iudei, quorum persona apud
Daudem hoc dictum est, mirabile sibi videri dicūt,
vt gratia Christi non solum Iudei, sed multo etiam
largius maligne à Iudeis repudiat gentibus deur,
cū hoc mysterium ne pote quidem Petrus dominus prin-
cipis Apostolorum factus intelligeret Actorum 10.
14. non intelligere potuisse, nī denisi colitus
limeo omne animalium genus continentē edoc-
tus.

34. Aufertut à vobis regnum Dei.] Hic est parabolæ
conclusio, quia significatur abolendam Synagogam,
& Ecclesiam, quia regnum Dei hic appellatur, &
super per vineam fuerat significata, ad gentes trans-
ferendam; quemadmodum Actorum 13. 4. Paulus,
& Barnabas Iudei discerunt. Vobis portebat primus
logi verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos
vocis iudicatis aeterna vita, ecco consuetum ad gētes. Quod
Origenes annotavit prius de vinea dictum esse ver-
su trigeminū terno, locaram fusce agricultis, nunc
autem non locari, sed dari gentibus; quia prius Iudei
propter merita promissa mercede locata sit; postea
gentibus gratis data, subtile potius quam ver-
um est. Nam neque Iudei magis, quam gentes, vt
illis vinea locaretur, meruerūt, neque gētū minus
quam Iudei sibi bene vineam coluerint, merces
promissa est, ergo dari hoc loco, aut transferri, aut
locari significat, aut ait.

Faciens fructus eius; Id est, quos, vt proferet, vi-
nea plantata est, & ad quos colliguntur missi fuerant
à domino seruū versi 3. 4. 36. 37. Cum autem dicitur,
& dabitur genit faciens fructus eius, non quidem mer-
itum, sed causa tamē significatur, quam per rem gē-
tibus danda sit, quia fructus eius factus sunt, id est
bene eam cultus, & fructus domino redditus;
oblique vero notatur Iudeorum culpa, causa cuius
illius auferatur, quia nimis fructus eius non fa-
ciebat, quodan ad questionē de predestinatione

CAPVT XXII.

Luc. 14. 4.
16.
Apoc. 19. b. 9

R T respondens Iesus dixit iterum in parabolis, eis dicens 2. Simile factum est regnum celorum
homini regi, qui fecit nuptias filio suo 3. Et misit seruos suos vocare invitatos ad nuptias. & no-
lebant venire. 4. iterum misit alios seruos dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum pa-
ratur, tauri mei, & altaria occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. 5. illi autem neglexer-
unt: & abiecti, aliis in villa sua, aliis vero ad negotiationē sua. 6. Reliqui vero tenuerunt seruos eius,
& contumelias affectos occiderunt. 7. Rex autem cū audisset, iratus est: & misit exercitus suis, perdidit be-
niū. 15.

A & reprobatione aliquid lucis afferat, judicent docti;
certe Divus Paulus eodem modo dicit ad Roma.
11. 19. 20. frātū sunt rāti, propero in creditū latētū frātū
sunt, tu autem fide flos.

44. Et qui occideris super lapidem istam, confringetur.]

Illud hoc loco manifestum est Christum duplēcē
penam, alteram minorem, alteram maiorem, si-
gnificare voluisse; quemadmodum, qui super mag-
num lapidem cadit, id est quidem se, & membra
iæpe confringit; sed multo minus, quam si lapis fu-
per eum de superiori loco caderet; cum enim pri-
mus comminueret. Illud dubium, quid sit super lapi-
dem caderet, quid lapidem caderet super aliquem. Cada-
mentum interpres caderet super lapidem esse, ham-
dicat Christum tyrannorum more, quia superiores

illo finis, yelle opprimere. In pte isto enim modo,
qui Christū non credunt, & illi tamē non per-
sequuntur, haec sententia non comprehenderetur &
minime dubium est, quin de medio fit similia me-
taphora; cum autem aliquis super lapidem cadit, nō
ideo cadit, vt illum opprimat, atque confringat. De-
nique quia dubitat super lapidē cedere esse ad Chri-
stum tanquam ad lapidē offendere propterea enim
lapsi offensionis, & petra scandali vocatus est Isaia
8. 14. & 1. Petri 2. 7. 8. Autem imperf. & Hieronymus,
& Beda exultant eos, qui in Christum credunt;
sed tamen peccant, & illum offendunt, super lapidē
cadere: quia puniuntur quidem, sed leuius; & super
eos vero, quin Christum non credunt, lapidē ca-
dere, id est grauius puniri. Chrysostomus, Augustinus,
nus sermone 40. de verbis Domini, Euthymius, &
Theophylactus videntur sentire, caderet super lapidē
cum eis, non credere in Christum, qui mihi videat
proprios esse sensus; quia cadere super Christum ea-
dem sententia dictum est, qua Christus lapsi offi-
ensionis appellatur. Christus autem ideo vocatur lapsi
offensionis, qui multi eius miracula videntes, qui-
bus, vt in eum credarent, adduci debuerūt, tantum
abegi, vt credarent, vt ea porius de causa culminati
cum sint. Hoc ergo est cedere super lapidem, idque
mili videtur Divus Paulus ad Romanos 9. 33. & D.
Petrus 1. epistola cap. 2. 7. 8. prorsus expressissime. Non
a credentib; inquit, factus est in caput anguli, & lapsi offi-
ensionis, & petra scandali. Non credere ergo est
super lapidem cedere. Quid autem si lapidē caderet
super aliquem, id est obcurius. Chrysostomus, Eu-
thyminus, & Theophylactus dicunt nihil aliud est,
quam Christum illi iratum esse; sed vix quicquid
hęc metaphorā similitudinis haberet. Melius, vt mihi
videatur, Augustinus sermone de verbis Domini
40. lapidē cedere super aliquem esse Christum de
cole ad eum indicandum, & condemnandum vent
re. Itaque perinde est, ac si Christus dicas, miserum
quidem esse etiam in hac vita, qui quis in se non cre-
dit, hoc est super lapidē cedere, minorem furi
rū in altera vita, cum ipse eū cōdemnauerit, hoc est,
cū super eum lapsi occidetur; & eō proorsus, modo,
quo D. Ioh. in Apocalyp. 4. 2. 11. 20. 6. 1. 4. & 21. 8.
mortem primam, & secundam, quasi du-
as penas, alteram minorem; alteram
maiorē distin-
guit.

IN MATT. CAP. XXI.

meridas illos, & ciuitatem illorum succedit. 8. Tunc ait seruis suis: Nupti a qui de parate sunt, sed qui ini-
tiati erant, non fuerint digni. It ergo ad exitum viarum, & quoque inuenientis, vocate ad nuptias. 9.
Et ergo si frātū eius in vias congregaverunt omnes, quorū inuenientur, malos & bonos: & implete sunt nuptiae
discubentium. 11. Intravit autem rex vt videret discubentes, & vidit ibi hominem nō vestitum veste
nuptiali. 12. Tunc ait illis: Amice, quomodo huic intrasti non habens vestimentum nuptiale? At ille abmutuit. 13. Tunc ^{Cap. 8. 1. 2.}
^{Cap. F. 4.} duxit rex ministros: Ligatis manibus, & pedibus eius, mittite cum in tenebris exterritos ibi in fetu. 14. ^{Cap. 1. 2. 3.}
stridore dentium. 14. Aliud enim sunt vocati, pauci vero electi. 15. Tunc avenientes Pharisæi canit: Unum interiu-
er sapientem eum in sermone. 16. Et mittit ei discipulos suos cum Herodiano dicentes. Magister, si misericordia tua
verax, & viam Dei in veritate doces, & non effici tibi cura de aliquo: non enim resipisci perficiam hominū. 17.
17. dixerat nobis quid tibi videatur, licet censum dare Cesari, an non? 18. Coquita autem tibi fūs nequa sit cura,
aut: Quia in tentaciōnē hypocrite? 19. Offendit me mībi numīsma census. At illi obstulerunt in densum. 20. Et ^{Rom. 1. 4.}
at illis: Iste: Cuius est imago hec, & superscriptio? 21. Dicit ei: Caesar. Tunc ait illis: Reddat ergo qua sunt
Caesari, Caesar, & qui fuit Dei, Deo. 22. Et andantes mirati sunt, & relatio eo abierunt. 23. In illa die ascen-
serūt ad eum Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogaverunt eum 24. dicentes: Magister
Mosis dicit: Si quis mortuus fuerit nō habens filium, vt ducat frater eius uxori illius, & inquit: Jēsus
fratri suo. 25. Erant autem apud nos septem fratres: & primus, uxore ducula, de sanctitate eis. & noi, habentes se-
men, reliquæ uxoris suarū fratris 26. Sicut dicit secundus, & tertius usq; ad septimum. 27. Nequissime eucō-
mum & mulier defuncta est. 28. In resurrectionē ergo cuius est de septem uxor? enī enim habuerunt
eum 29. Respondens autem Iesus, ait illis: Erratis in sc̄iente scripturas, neque ut sint Dei 30. in resurrectione
Christi nec nubent, neque nubent, securi sunt, sicut angelus Dei in celo. 31. De resurrectione autem mor-
tuum non legisti, quod dicitur eis a Deo dicens vobis: 32. Ego sum Deus Abraham, & Deus Iacob, & Deus ^{Exod. 3. 6. 8.}
Jacob. Nō es Deus moriorū, sed viventi. 33. Et audientes turbā, mirabantur in doctrina eius. 34. Ihesus ^{Cap. 1. 2.}
autem audientes quod silentium impoſuerit Saduceos, conuerterunt se vniuersi. & interrogauit eum unus ^{Cap. 1. 2.}
ex eis legi doctri, tentans eum. 35. Magister, quid est mandatū magistrū in Legē? 37. At illi Iesus. Diliges Deo. 37.
minimum Deum tuum ex 1010 corde tuo. & in tota anima tua. & in tota mente tua. 38. Hoc est maximus pre-
mūndū mandatū 30. Secundum autem simile est hinc: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. 40. In his autem
bus mandatis inuersa lex pendet, & Propheta 41. Congregatis autem Pharisæi, interrogauit eos Iesus. 42. ^{Cap. 1. 2.}
dicens: quid nobis videtur de Christo? cuius filius est? dicitur ei: Daniel 4. 3. At illis: Quomodo ergo Daniel in
spiritu vobis videtur de Christo? cuius filius est? dicitur ei: Daniel 4. 3. At illis: Quomodo ergo Daniel in
spiritu vobis videtur cum Dominum dicas. 45. Dixit Dominus: Dominus meus, sed a deo dixi. donec et poneas in-
t̄micos tuos. Ihesus bellum pedem tuorum? 45. Stergo David vocat eum Dominum, quoniam filius eius est. 46. ^{Cap. 1. 2.}
nemo poterat ei respondere verbū: neque aufus fuit quip̄am ex illa die cum amplius interrogare.

IN CAPVT XXII.

E T respondens Iesus.] Aggressus ictus loqui. Re-
spōdere pro loqui, aut aggredi dicere, vt sape
ex Hebreis idiomate explicavimus:
... Simile fūdū est. Similis apud Lucam ca. 3. 16. 17.
parabolæ est. An autem eadem sit, inter interpres
discrepant. Quidam nūtias ad dūctū argumentū
contraria solū possunt, Euangelitæ, cum nō solū
eandem parabolam: sed cum eadem etiam narrant
historiam, nec omnia narrare neū idem verbū, sed
eadē sententia vt fōlere. Quod ēcō hoc loco accidit
credendum est. Illud magis mouere lectorē posuit,
quod Lucas hęc parabolam alio tempore, ac loco a
Christo proposita fūisse dicit, cum Christus in do-
mino cuiusdam principis Pharisæorū comaret, cuque
quidam ex discubentibus divites, beatas, ut man-
datis panem in regno Dei. Sed & hęc obiectio facile
postulat dūlū. Aut Lucam, aut Matth. ordinem tem-
poris vt si p̄ se Euangelitū accidit, fecit nō esse
probabilis autem est Lucam rem luto. & tempore
diffidit, quia procedit parabolæ affirmatur, & nō
fuit illi curē historia, vt gelata erat, exere. sed Christi
doctrinam expōnere, id sc̄e ea, quia similem
habebant significationem, arque doctrinam, eodem
loco posuit.
Homini regi. Id est, id accidit in regno celorum, at
que si quis rex nupris fecisset filio suo, vīc. 21. 10. ex-
plicauimus: nec enim regnū celorum, id est Ecclesia
homini regi, sed conaculo, vīcō conūmū celebrante
fūmētū. Vide dū imprimis eū, quo tota spectat pa-
rabola, deinde que sunt eius, vt lolemus dicere, pro-
priæ partes aut necessitatis, quia ad lentennā aliquid
faciat. Duo mihi Christus videat significationē & volu-
tate: alterum multos ad regnū celorum, id est ad Ec-
clesiam vocari, paucos vīcire, vt concludat ver. 14.
Multi

Muli sunt vocati, pauci vero electi: alterum non omnes, qui ad Ecclesiastam vocati veniunt, saluos feri, id est, dignos esse coeli eternum, quia aliqui nuptiam velut non habent, ut significat versus 11. Dirigit autem parabolam in Iudeo, qui inuitati venire noluerunt, id est, gentes sorum loco vocate sunt. Partes autem parabolae, quae necessariam habent significacionem, septem in his videtur esse. Prima est homo rex, qui minime dubium est Deum significari. Quod autem non homo quilibet, sed rex fuisse dicitur; partim ad declarandam diuinam maiestatem, partim ad explicandam coniunctam magnificientiam dictum fuisse arbitror. Secunda pars sunt nuptiarum, id est, coniunctum. Nam toto hoc capite nuptiarum coniunctum Euangelia nuptias appellat. Coniunctum autem quidam dixerunt ecclesiam gloriam, ac beatam vitam significare, quae sive in scripturis per coniunctionem declarari solet. Tertius illud est Pseudo Ieronimus, de cœno inquit, et illud deum significari. Quod autem non homo quilibet, sed rex fuisse dicitur. Ambrosius in commentario in caput Lucei decimquartu[m] Gentiles, Iudeos, & hereticos esse dicit, Alioquin auctores soli Iudeos interpretantur; & quidem minime obscurum est contra illos positionem parabolam Christum proponuisse, ut significaret Iudeos inuitatis ad regnum celorum venire noluerint. Gentiles vero venirent. An autem de omnibus Iudeis, an de iis solum, qui post Christum incarnationem vixerint, id si intelligendum, & dubitari potest. Nam Hilarus eos tantum inuitatos fuisse dicit, quos Christus ipse factus iam homo, aut Apolloli, eorumque successores vocauerunt. Origenes vero tractauit in Matthaeum 20. & Athanasius questione 45. Hieronymus, Beda, Euthymius & Theophylact, in commentario, Gregorius in homiliis sua, quam diximus 38, de omnibus Iudeis etiam, qui ante Christi incarnationem fuerunt, intelligendum putant. Id probabilis, quia illi preculubio fuerunt, qui seruos a rege missero, id est vescires prophetas contumelias affectos occiderunt. At quomodo illi Christi aduentu tam remoti inuitati eius nuptias potuerunt? Respondere ad futuras nuptias inuitatos fuisse, ut in venturam credentes Christum, & interim verbo legis, sive Prophetae, & Euthymius hoc loco, Terris pars est filii regis, cuius nuptias celebrare sunt, quam maiestatum est illi Christum, qui sive post sponsum appellari, sive supra, capite 9, 15, & infra per alteram parabolam cap. 25, & Ioannis 3, 29 Apocalypsi 19, 7, 9, qua sit eius sponsa minus compertum est. Quidam vniuersitate ammanum esse dicunt, ut Theophylactus. Aut imperfeci homilia quadrageimprima. Alij Ecclesiastam, vt Origenes tractatu[m] 20, in Matthaeum, Hilarus canone 22, Hieronymus in commentario, & Gregorius homilia 35, in Evangelia. Hoc probabilius, quia etiam D. Ioann. in Apocalypsi cap. 21, 2. Ecclesiastam sponsum Christum appellat. Vnde inquit, sanctam civitatem Ierusalem vocan[ti] descendentes de celo a Deo parato, sicut sponsum xvorem agri. Similiter cum D. Paulus ad Ephesios 5, 25, exhortatur viros, ut viriores suis diligenter, sive Christus dilexit Ecclesiastem, haud obiecte, tunc sive Ecclesiastem xvorem esse Christi, tunc quecumque cum veritu[m] 31, 2, dicit. Propter hoc invenit homines consenserunt. Hilarus enim soles Apostolorum fuisse dicit. Alij omnes auctores, vt Origenes, Chrysostomus, & Theophylactus, & adhuc etiam Genesim, & erant duo in carne una; sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo & in Ecclesiastem Christum sponsum Ecclesiastam sponsum eius facit. Variantes auctores quandoam huiusmodi Christum & Ecclesiastem nuptias celebrantes sunt. Nonnulli enim post resurrectionem celebrentur sicut etiam; sed homines ad futuras nuptias inuitati, Ita Origenes, & Hilarus. Et vero in parabolâ illa, quæ infra cap. 25, 1, proponitur de sponso ad nuptias medi nocte veniente, haud dubium, quoniam tempus resurrectionis, & ultimus Christi adventus significatur. Iohann. enim in Apocalypsi cap. 19, 9, de nuptiis, quae non in terra, sed in celo post resurrectionem tempus celebrande sunt. Alij tunc celebrantur dieum, cum filius Dei hominibus est; tunc etiam Ecclesiastam sibi, quam sponsum copulant. Ita Gregorius homilia illa, quam spectavimus, in Evangelia trigesima octava. Vtrumque verum est. Nam sapientia, ut alio loco diximus, Christi nuptias celebrare sunt. Primum, cum homo

Ecclesia
Christi spon-
sa quando-
facta.

A factum est, quia veluti sponsalia fuerunt; deinde celebrabuntur, cum redierit sibi gloriosem Ecclesiastam, non habentem maculam, aut rugam; quodcumque proprie fieri, cum cam fibi ab omnib[us] mundatam maculam in celo copulabit. Ad vrasque nuptias homines inuitati sunt; ad priores, ut ad Ecclesiastam veniant, & Dei verbo patantur; ad posteriores, ut salvi sunt, & manducant, & biberunt super mensam Christi in regno Dei. Quarta pars, sunt inuitati, quos Ambrosius in commentario in caput Lucei decimquartu[m] Gentiles, Iudeos, & hereticos esse dicit, Alioquin auctores soli Iudeos interpretantur; & quidem minime obscurum est contra illos positionem parabolam Christum proponuisse, ut significaret Iudeos inuitatis ad regnum celorum venire noluerint. Gentiles vero venirent. An autem de omnibus Iudeis, an de iis solum, qui post Christum incarnationem vixerint, id si intelligendum, & dubitari potest. Nam Hilarus eos tantum inuitatos fuisse dicit, quos Christus ipse factus iam homo, aut Apolloli, eorumque successores vocauerunt. Origenes vero tractauit in Matthaeum 20. & Athanasius questione 45. Hieronymus, Beda, Euthymius & Theophylact, in commentario, Gregorius in homiliis sua, quam diximus 38, de omnibus Iudeis etiam, qui ante Christi incarnationem fuerunt, intelligendum putant. Id probabilis, quia illi preculubio fuerunt, qui seruos a rege missero, id est vescires prophetas contumelias affectos occiderunt. At quomodo illi Christi aduentu tam remoti inuitati eius nuptias potuerunt? Respondere ad futuras nuptias inuitatos fuisse, ut in venturam credentes Christum, & interim verbo legis, sive Prophetae, & Euthymius hoc loco, Terris pars est filii regis, cuius nuptias celebrare sunt, quam maiestatum est illi Christum, qui sive post sponsum appellari, sive supra, capite 9, 15, & infra per alteram parabolam cap. 25, & Ioannis 3, 29 Apocalypsi 19, 7, 9, qua sit eius sponsa minus compertum est. Quidam vniuersitate ammanum esse dicunt, ut Theophylactus. Aut imperfeci homilia quadrageimprima. Alij Ecclesiastam, vt Origenes tractatu[m] 20, in Matthaeum, Hilarus canone 22, Hieronymus in commentario, & Gregorius homilia 35, in Evangelia. Hoc probabilius, quia etiam D. Ioann. in Apocalypsi cap. 21, 2. Ecclesiastam sponsum Christum appellat. Vnde inquit, sanctam civitatem Ierusalem vocan[ti] descendentes de celo a Deo parato, sicut sponsum xvorem agri. Similiter cum D. Paulus ad Ephesios 5, 25, exhortatur viros, ut viriores suis diligenter, sive Christus dilexit Ecclesiastem, haud obiecte, tunc sive Ecclesiastem xvorem esse Christi, tunc quecumque cum veritu[m] 31, 2, dicit. Propter hoc invenit homines consenserunt. Hilarus enim soles Apostolorum fuisse dicit. Alij omnes auctores, vt Origenes, Chrysostomus, & Theophylactus, & adhuc etiam Genesim, & erant duo in carne una; sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo & in Ecclesiastem Christum sponsum Ecclesiastam sponsum eius facit. Variantes auctores quandoam huiusmodi Christum & Ecclesiastem nuptias celebrantes sunt. Nonnulli enim post resurrectionem celebrentur sicut etiam; sed homines ad futuras nuptias inuitati, Ita Origenes, & Hilarus. Et vero in parabolâ illa, quæ infra cap. 25, 1, proponitur de sponso ad nuptias medi nocte veniente, haud dubium, quoniam tempus resurrectionis, & ultimus Christi adventus significatur. Iohann. enim in Apocalypsi cap. 19, 9, de nuptiis, quae non in terra, sed in celo post resurrectionem tempus celebrande sunt. Alij tunc celebrantur dieum, cum filius Dei hominibus est; tunc etiam Ecclesiastam sibi, quam sponsum copulant. Ita Gregorius homilia illa, quam spectavimus, in Evangelia trigesima octava. Vtrumque verum est. Nam sapientia, ut alio loco diximus, Christi nuptias celebrare sunt. Primum, cum homo

tare, ut appareat quantum quisque virum habet, ex quo in Ecclesiastam tenet, dignus fit melius. Hieronymus & Beda intrare in cenaculum. Deum intelligunt ad iudicium venire, eos qui velut nuptiale habent etiū, qui non habent, excludere. Nam agitur de ultimo iudicio ex eo per spicatum est, quod ille, qui vestem nuptiale non habebat, ligatus manibus, & pedibus mittitur inter nos exteriorum, ubi est dictu[m] & a fratribus denuntiatio. Qui in communio erat, fidem habebat, sed quia vestem nuptiale, id est bona opera non habebat, in tenebras exteriorum eiectus est. Dicit aliquis, si fidem habebat, extra cenaculum, i. extra Ecclesiastem eius est, quasi malit rex hominis fidem non habere, quia nesciit habere sine operibus. Facilius soluto, h[ab]et ad diem iudicij esse referenda cum Deus eos qui fidem sine bonis operibus, habuerint, extra communio, id est extra cenaculum translati, & ornatum, & narratio completa est. Apposita: quale illud est, quod vers. 4, dicitur, tamen mei, & aliis sociis sunt, quod nihil aliud significat, quam omnia pars est. Dum homines excepti, prædicto omnibus esse eius gloriam, non stare per illum, quo minus homines ab imperiis sua conservantur, sed tauri, & altaria nominant, quia ea erant, quia splendens communio solebant carnales enim vitios, aut inuenientes appellavit, qui ne calitatis essent, nec attrastra transirent, quos in die licet apud Iudeos fuisse ex multis scriptura locis intelligimus Genes. 18, 7, 1. Reg. 18, 4, homo etiam illi, cum perditus filius redierat, apud Lucam 1, 15, 23, virtutum saginatum occidit in isto. H[ab]et vera eti[us] significatio: esti non ignoramus veteres auctores neccariam parabolam existimare, & propriam, q[ua]d dicitur fratres habere significatio. Nam Gregorius tauros patres veteris Testamenti, per alia partes novi, qui berorent accepserunt gratiam, & qualiter spiritualiter signati fuerunt, prædicti intelliguntur. Theophilus tauros ipsum veteris Testamenti, per alia nouum intelligit. Hieronymus, & Euthymius, nihil aliud, quam communio oppositam significari. A dictu[m] etiam oppositum, aut ornamenti caula est, q[ua]d ver. 5, dicitur, alium in villam suam, alium ad negotiationem suam abiisse, & quod Lucas dicit alium dixisse, ingredi enim quingualium, & non duxi, haec enim omnia tantum significat, ideo inuitatos venire noluisse, quia temporis spiritualibus anteposuerunt; neq[ue] separata sunt quia cenduntur est, quid vnumquod est coram p[re]cepto significante, datus querimus, plus quam oportet aliquid, quod non oportet, indevenimus. Si quis tam huiusmodi defecit, sedulitate, Origenes hoc loco, & Ambrosum in commentario in caput Lue. 14, degere potest, & multa, qualia querit, inueniet. Præterea illud ad dictum, quod ver. 7, scripsit, regem nisi ex exercitu suum, ut homines illas perderent, nihil aliud significare arbitror quam Deum de iis, qui vocati venire noluerunt graves peccata sumpturum esse. Quanquam, quod Chrysostomus, & Theophylactus, & Euthymius sententia vestem nuptiale charitatem, bona opera, & vitam nisi Christiani respondentem significare, recte bellissimum, & præstissimum conuenit. Nam vt, qui ad nuptias inuitati sunt, vestem loco illo digna gestare debent, ita quid etiam Ecclesiastem per fidem inuitati vestem, vitam agere debent, sed d[icit] g[ra]m[mar]ia, & homini Christiani, & videbas in scripturis bonitatem vestem significari, ut in Apocalyp. 6, 3, 17, 18. Dicit, quod dices tum, & loqueris, & nullus ego, & ne[sc]i[us] tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cœcus, & nudus. Sicut tibi emere a me aurum ignoramus probatum, ut locuples sis, & restitus alio indu-

Bonilla s.
in lxxv.

Calvinista
rum de fide
expofitio
prebendatice

Locus insi-
gnis contra
Calvinistos
des ad sa-
tem non satis-
ficiat.

Vespafiano Iudeos penit intercessione detinunt, præ-
bile. Probabilius etiam quod Hieronymus & Gregorius scri-
bunt exercitio Dei angelos esse malos, per quos
Deus homines puniri, iuxta illud Psal. 77, 49. Immis-
tiones per angelos malos. Si nile est, quod ferri, qui se-
cundu[m] loco mittuntur, ver. 9, iubentur exi[re] vi-
a, & in sepe ire, & omnes ad nuptias vocare, &
vt ait Lucas, intrare copellere. Nā per viarum exi-
tus, & per sepes, nihil aliud significatur, quā non el-
ledit ad h[ab]endum villum distinctor loci, sed eundū
in mundum viuunt, & Euangeliū omni creature

V prædi-

Predicandum, ut Christus postea dixit ca. 28. 19. & Mar. 16. 15. Quanquam Gregorius viarum exiunt actionum nostrarum via esse dicit: quia scriptura actiones nostras vias appellat; allegoria nonnulli coacta. Item, quod Lucas ait, vt pauperes, debiles, cæcos, & clausi in convivium introducantur, tantum hoc significat nullam genitrix, nullam personam habendam esse rationem; sed omnes aequaliter ad Evangelium connochiantur; propterea autem Christus pauperes, debiles, cæcos, & clausos potius, quam ad hominum genus nominat: qui ei cui modi homines vocari non solent, vt in illegeremus ab Evangelio coniugio neminem excludendum. Quod autem dicere compelle intrare, non significat ad fieri engrediens esse homines; sed adeo regardans, adeo incitandos, ut quoddammodo de compelli videatur: denique & illud adiectivum est, quod versu 13. subiicit illi, qui vestem supplex alem non habebat, manibus, & pedibus illigari: quod tamen significat eos, qui damnationi sunt, ita damnandos, ut sentientis executioni resistere non magis possint, quam si manibus, & pedibus ligati essent.

Abuissent, ut Theophil. & Euseb. hoc loco, & Philastrius in his Herodianorum. Italius minor D. Hier. scribit re nihil se de hac re vnuquam legimus, cum Philastrius paulo ante eius vixerit etate. Alij Heracliti amici Heraclianos vocatos fuisse dicit, ut videtur in Hieronimo & Chrysostomo. Probabilis est haec opinio, si non tantum notitia remittitur. Nam & Caius et milites Cesarianos vocatos legimus: sed obstat, quod iam Heraclitus rex mortuus erat: inq. militi libere non poterat: aliter vero Heraclitus filius non in Iudea, sed in Galilaea dominabatur, ut Romani potius seruerat. Quare isti milites, ut fingamus Heraclianos vocates fuisse, Ierosolymam esse non posuerunt. Alij eos ita vocares volunt, quia nongabant tributum a Iudeis Cesarii solitudinem: hanc enim paulo ante Christi adventum auctoritate Iuda quodam Galilaeo extitisse festam, colligitur ex Actis Apostolorum e. 5. 37. & aperte scribit Iosephus libro antiquissimo 18. c. 1. fuisse usque Herodianos appellatos, quod illic rex Heraclius fateretur, ut Iudeorum inter etiam agerat sequere non verum modo Iudeum, sed Iudeas etiam libertatis vindicem esse declararet. Hoc militum invenimus probabile videtur, sicut etiam enim Hieronimo.

13. In tenebris exteriores.] De tenebris exterioribus. 8.12. disputauimus.

14. Multi sunt vocati pauci vero electi. Hoc est parabolae conclusio, in qua illud videtur aliquid habere difficultatis, quod cum ex iis qui vocati fuerant, vnius tantum electus sit; Christus concludat, multi sunt vocati, pauci vero electi. Non enim pauci; sed omnes, vno tantum excepto, electi sunt. Respondet D. Augu. in libro contra Donatistas post collationem 20, illum vnum, qui cieci sunt, omnium reproborum, qui multo plures, quam electi sunt, personam suam subiunxit; ideo conclusio Christum, multi sunt vocati, pauci vero electi. Verum potius existimo hanc conclusionem non ad proxima verba led ad totum superius per parabolam eius referendam, in quia deinde multis fuisse vocatos, paucos venisse, ex illis ipsis, qui veneruntur non omnino electos esse. Cur ergo vnius tantum electi: cum ex iis, qui in coniunctione id est in Ecclesiasti ingrediuntur, non vnius tantum; sed maior pars eius etendi finit, id est condamnata, velatio loco Christus indicavit, intrare per angustum portam, quem angusta porta & arida est via: qua dicit ad vitam, & pauci sunt, qui in eum venient, supra c. 7. 13. 14. & similes vix jalauerunt, impisi & peccatori, vbi parvuntur. Perti 4. 18. Non difficile responderi potest Christus parabolam non contra Gentiles, sed contra Iudeos proposuisse, qui primo loco inuitauit non tantum venire noherunt, sed seruos etiam regi, qui se inuitabant, conuincisse affectos occiderent; de illis ergo conclusio, multi sunt vocati, pauci vero electi. Volut deinde, quasi obiter etiam docere eos, qui venissent, siue ludei siue Gentiles non debere sibi confidere, propterea quod in coniunctione ingressi essent; posse esse, si vestem nuptialem non haberint; hoc vtrpotebare, fatus fuit, dicere vnum ex discernibilibus, quia vestem nuptialem non haberet, electus esse. At cum plures excedenti finit, quam restringit, quare non dixit plures electos fuisse, paucos retinens, quoniam non id significat; sed illud tantum, ut probat multos vocari, paucos eligi.

De Herodio anno capitulo dispensatio. 16. Et mittunt et discipulos tuos cum Herodianis. De Herodianis, quanta fuerint, non habimus dictum s. 12. 14, hic qui propriis est locis, paulo copiosius dicendum est. Sunto ergo, qui exiliunt Herodianos Gentiles fuisse, fortasse eos qui sub Herodio dictione erant, ut Auctor imperfeci homini. 42. minima, ut mihi videatur probabilitate. Cur enim Gentiles, qui ludos contemnabant Herodio iudiciorum regi, aut certe iudicii nomen sibi quasi honorificum arrogaverint? Alio eis discinxerunt vocates, qui Herodem Antipam Iudeorum regem pro Christo ha-

Accersit enim in eum Saddicuſ.] De Sadduceorum sc̄ta, quia fateri, & unde habeant originem, scriptus cap. 3. 7. illud hoc loco prætermittendum non est, ut si illos Calunitum simillimos, homines impuniti incredulos ; nihil enim quod supranaturale esse crederet, credere volebat, propter mortuorum credendam resurrectionem, & resurrexerat ex hoc loco manifestum est, ubi Christus ipsius interrogantes, ut mortuorum resurrectionem inderirentur, recusat etiam quatenus proponerentur. Nunquam ergo histrio haec lego, quia mihi Calunitum aliquem cum homine Calunio, & similes diffringunt audire video. Ceteris ita, inquit ait, Omnia quod in

*Centra Car
amplius fere
principia
conventionem*

IN MATTH. CAP. XXII.

XII. 409

Ex toto corde tuo, & in rosa animatus.] Sunt qui hæc omnia subtiliter in coriudicio diliguntur. Mihi autem vnum hoc videtur significare, vt Deum, quantum possumus diligamus, & omnia, quæ habemus, illi impendamus, quod Deus Augustinus liber. de doctrina Christiana c. 11. hæc velibus expulit. Cum ait toto corde, et anima, et tota mente, nullam vitæ nostræ partem relinqui que vacare debet, & quæ locare dat, ut aliare velut fructu sed quicquid alius diligendum venerit in animum, illuc rapitur quo totius dilectionis imperius currit. Denique que duerit verbis in Deo. cap. 6. dicitur, uno continentur verbo quod Lucas. c. 10. 27. dicitur, Diliges Domum tuum ex omnibus viribus tuis. Terre hæc exaggeratio Calvini, & impossibilia hominibus Deum præcipere menteuntur. Ex hoc, inquit, complicitate Deum in legi preceptis non reficeret, quid possemus homines, sed quid debeat, quod nescio vitrum maiorem pietatem, an ignorantia dictum sit. Nâ impieatis quidem summe est dicere impossibilia nobis Deus præcepit: quod tam ferendum fortasse est, si tantum præcepisset, ac non etiam ab iis, qui impossibilia non fecerunt, & grauissimas, & semper peccata exigere, quæ enim hœ vel homo maxime impius dixerit potuisse, nisi Calvinus qui omnes impieatis homines supererant ignoranter vero fuit causa non videre, quomodo ipse fibi repugnaret, cum diceret neminem hoc præcepit.

A syllaba comprehendit. Ne enim dubito, quid Deus voluerit, vt & proximo omnia, quæ nobis optamus, optare nos & eum proper Deum, sicut nos ipsos, & eo effectu, quo nos ipsos diligemus, sed illud dubium est, quemadmodum alcibi Diuus Augustinus disputavit, quomodo proxime quæ nobis velut omnia, velle iubeamur, cum capitulo non nobis mala volumus, diuinis, homines, voluntates, & quomodo eu, sicut nos ipsos diligere: ciuitate male, ac plusquam portet sepe diligamus. Respondere hoc tanquam certum statui, nos non nisi bona nobis velut debere, & non alter nos ipsos quam proper Deum amatores esse, cum Deum ex toto corde, extota anima, ex tota viribus diligere iubeamur: quod si facimus, non possimus nos diligere aliter, quam oportet: propriei iubemur proximum eodem modo diligere, obicitur aliquis etiam ex primo præcepto Deum ex toto corde diligendi confeque, vt proximum, & luxum affectu, & propter Deum diligamus: quare opus non erat, ut eum, sicut nos ipsos, diligere iubemur: Facilius responso minus naturalem proximi, quam nostrum amorem nobis esse, & de quemque maxime amare, propriea hanc nobis diligendi proximi datum esse regularat, ut eum, sicut nos ipsos, diligemus. Nam cuiusdam doctri ahoqui Theologici sententiam minime probo, qui putat hoc loco de chartariis dilectione non agi.

seruare posse. Qui enim sensus est, Diliges Domini-
num Deum tuum ex toto corde, nisi ut Deum, quan-
tum possumus, diligamus possumus ergo prece-
primum hoc ferare quia quantum possumus: Deum
et diligere, vngnus possumus, scilicet coelestes nos Dei
preceps seruare non posse, quomodo intell. gratia
gratia Dei, et an gratia sine gratia, quid nobis
disputari, qui idem possumus dicimus si cum gratia, non
iam nobis, sed Deo facta iniuriam, cuius gratiae, atque
virtutis limites posunt. Dicitur quidem Paulus ad Phi-
lip. 4,13 omnia se posse dicit, in eo que se confortat,
& David Psa. 17, 3. In Deo, inquit, meo transgrediar
murmur. Sed de hac questione copiosius alio dice-
mus loco.

41. Congregata autem Pharisea, I. Marcus capite
duodecimo, trigesimo quinto ferbit hanc quesiti-
onem Christum prop. Iustitia, dum in templo do-
ceret, sed facilior est iustitio in templo fauile Phari-
seorum congregata. Marcus, & Lucas non dicunt
Christum Phariseos interrogasse, sed concionantem
dixisse. Quoniam dicit scriba, Christum filium
esse Dauid led, vt ait D. Augustinus libro secundo de
de consensu Euangelistarum a cap. 74. hoc nihil in-
terferat. Nam Matthaeus posuit & interrogationem,
& obiectione Christi. Quid vobis, inquit, videatur
de Christo, cuius filius est? Dicunt ei Dauid, at illus,
quoniam ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum
Alius vero Euangelista non interrogationem,

39. *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* [Hoc duo maxima totius legis præcepta Christus esse dicit, cum diffinitum ab aliis præcepta non finit, sed ceterorum compendium. Nam cum præcepta in duabus scriptis efflent in priori, quæ ad Deum: in posteriori, quæ ad proximum diligendum pertinebant; prioris tabula compendium erat. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo: postea vero Diliges proximum tuum, sicut teipsum: quoniam sed obiectionem solam posuerunt, & qua non dixerant Christum Phariseos, & Scribas interrogasse, non dicunt quomodo vos dicitis, sed quomodo dicunt Scribe, quod autem dicunt, quomodo dicunt Scribe, cum id non Scriba, sed scriptura dicere cap. 17. 10. declarari nus: dicebant enim Scriba ea dicere, quia in scriptura non omnino erant expressa, quia scripturam interpretantes id dicere docebant.]*

42. Dicunt ei, David.] Quomodo Christus filius David vocaretur, diximus c. i. 1.
43. Quomodo ergo David in spiritu.] Id est , cum Dei spiritu plenus esset, cum non suo qui falli, mēritique poterat: sed Dei spiritu, qui nec falli , nec mentiri poterat, loqueretur. Hebreus 1. quia
Psalm 30.23 & Psalm 115. 2. Ego dixi in excē-
ficiis meis.

Dixit Dominus Domino nro.] *Hoc testimoniun in commentariis in Psalmum 109. expofimus, & Iudeorum cauillationes refutavimus, quia dixi portiſſum fuit Altera. Psalmum hunc non à Dauid: sed aū à Melchizedech, ut recitat in eius loci commentariis Rabbi Abraham, aut ab Efren seruo Abramiam, ubi ab uno ex iis, qui tem-*

pad Lueia 10.32. integræ parabolæ explicitur; nam
enam non solum proximum est. Quid autem si
figuræ particula sit, facile non est dicere. Nam
quidam materialia notare putant, quæ in beaturum
omnia proxime vellet, quæ nobis velutum: alii
qualitatim & medium, ut seculis stet modo, id
est proper Deum proximum nobis est diligenciam
quo ipsi nos diligere debemus: alii effectum
ut eo affectu, constatque proximum diligamus,
qua nos diligimus. Omnes arbitrii sunt una
et per hoc Abraham, cui ab antiquo exiit, qui tempore
David Psalmos scribabant, fusse compotum,
ut putat Aben Ezra: Altera, non de Christo,
sed aut de Abraham, vt communis hodie est in
dixerunt error, aut de Daudie, ut Aben Ezra, &
Rabbi David existimat, aut de Ezechiel Iudeorum
rege intelligendum, ut post Christi tempora
Iudeos expulsi sunt ex Iudea in Tryphon, & ex
Terulliano lib. 5, contra Marcionem dicitur. V
trunc. vi dixi cauillatione mulis illis arcamus